

‘पश्येत्कश्चिच्चल चपल । रे ! का त्वराहं कुमारी
हस्तालम्बं वितर हहहा व्युत्क्रमः कासि यासि ।
इत्थं पृथ्वीपरिवृढ ! भवद्विद्विषोऽरण्यवृत्तेः

कन्या कंचित्फलकिसलयान्याददानामिधत्ते ॥’

अत्र शङ्कासूयाधृतिस्मृतिश्रमदैत्यविबोधौत्सुक्यानां शबलता राजवि-
षयरतिभावस्याज्जम् । इह केचिदाहुः—‘वाच्यवाचकरूपालंकरणमुखेन
रसाद्युपकारका एवालंकाराः । रसादयस्तु वाच्यवाचकाभ्यामुपकार्या
एवेति न तेषामलंकारता भवितुं युक्ता’ इति । अन्ये तु—‘रसाद्यु-
पकारमात्रेणेहालंकृतिव्यपदेशो भाक्तश्चिरंतनप्रसिद्धाङ्गीकार्य एव’
इति । अपरे च—‘रसाद्युपकारमात्रेणालंकारत्वं मुख्यतो रूपकादौ
तु वाच्याद्युपधानम्, अजागलस्तनन्यायेन’ इति । अभियुक्तास्तु—
‘स्वव्यञ्जकवाच्यवाचकाद्युपकृतैरज्जभूतै रसादिभिरङ्गिनो रसादेर्वाच्यवा-
चकोपस्कारद्वारेणोपकुर्वद्भिरलंकृतिव्यपदेशो लभ्यते । समासोक्तौ तु
नायिकादिव्यवहारमात्रस्यैवालंकृतिता, नत्वाखादस्य, तस्योक्तरीतिविर-
हात्’ इति मन्यन्ते । अत एव ध्वनिकारेणोक्तम्—

‘प्रधानेऽन्यत्र वाक्यार्थे यत्राङ्गं तु रसादयः ।

काव्ये तस्मिन्नलंकारो रसादिरिति मे मतिः ॥’

तैते । अत्रायातीति सप्तम्यन्तमवगन्तव्यम् योग्यत्वात् ॥ पश्येदिति । चल
ह्युपसर । श्रमभरेण किञ्चिन्निद्रायिता झटिति चेतनां प्राप्याह—व्युत्क्रम इति ।
वैपरीत्यमित्यर्थः ॥ इदानीं रसवदादीनामलंकारत्वमस्वीकुर्वतां केषांन्विमतमाह—
इह केचिदिति । वाच्यवाचकरूपालंकरणमुखेन शब्दार्थस्वरूपशोभाजननद्वारेण
इह रसवदादावलंकृतिव्यपदेशोऽलंकारपदप्रयोगो भाक्तो गौणः । चिरंतनप्रसि-
द्धा प्राचीनमतेन । वाच्याद्युपधानं वाच्यवाचकालंकरणम् । अजागलस्तन-
न्यायेनेति । अजागलस्तनो यथा दुग्धानुपयोगी तथा प्रकृतानुपयोगीत्यर्थः ।
स्वव्यञ्जकेति । स्वमज्जभूतं रसादि तदव्यञ्जकाभ्यामेव वाच्यवाचकाभ्यामुपकृतैर्न
तु प्रधानीभूतरसादिव्यञ्जकाभ्याम् । प्रत्युत स्वव्यञ्जकशब्दार्थघटितत्वेन तयोरुप-
कारका एवाङ्गरसादयो न तूपकार्याः । एतेन रसादयस्तु वाच्यवाचकाभ्यामुपकार्या
एवेति यहूषणमुक्तं तन्निरस्तम् । नन्वत्र गुणप्रधानभावेनालंकारालंकार्यभाव उपपद्यतां
समासोक्तौ तु व्यवहारसमारोपजन्याखादस्यालंकारत्वस्वीकारेऽलंकार्यभावात्कथं स
उपपद्यत इत्यत आह—समासोक्तौ त्विति । व्यवहारमात्रस्य प्रस्तुते वस्तुन्य-
प्रस्तुतसाधर्म्यारोपमात्रस्य, न तु तज्जन्याखादस्य । उक्तरीतिविरहात् वाच्यवाच-
कालंकारद्वारेण रसाद्युपकारकत्वस्याभावात् ॥ प्रधान इति । अन्यत्र रसादौ